

*Obavijest***Međunarodna konferencija “Mir – budućnost Balkana”**

Beograd, 12.-13. travnja 2002.

U Beogradu je održana dvodnevna konferencija pod nazivom “Mir - budućnost Balkana” u organizaciji “Fondacije za mir i rešavanje kriza”, a pod pokroviteljstvom OESS-a i “Zaklade Friedrich Ebert”. U radu konferencije sudjelovali su predstavnici političkog života i civilnog sektora država Jugoistočne Europe kao i predstavnici OESS-a, UN-a, Pakta za stabilnost te predstavnici diplomatskog zbora u Jugoslaviji. Cilj je konferencije bio pokrenuti u otvorenom razgovoru nove inicijative za promociju mira, suradnje i stabilnosti na Balkanu.

“Fondaciju za mir i rešavanje kriza” osnovao je jugoslavenski poduzetnik Boris Vukobrat 1992. godine sa ciljem rješavanja sukoba mirnim putem i stvaranja pretpostavki za ustavnu reorganizaciju država bivše Jugoslavije. Kao jedno od mogućih rješenja ratnih sukoba u Jugoslaviji, Boris Vukobrat izradio je projekt “Predlozi za novu zajednicu republika bivše Jugoslavije”, pri čemu je kao predložak imao viziju ujedinjene Europe Jeana Monneta iz 1942.

Nakon što je rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini jasno dokazao da je ideja o obnavljanju zajednice nekadašnjih republika čista utopija, Fondacija je pokrenula aktivnosti usmjerene na podizanje svijesti o nužnosti uspostavljanja suradnje, i to osobito ekonomske, te povezivanja među novonastalim državama nekadašnje Jugoslavije. Fondacija je nevladina udruga, neovisna od bilo koje političke opcije i zalaže se za promociju ideja tolerancije, multietničkog društva i demokracije, a organizirajući različite projekte na nekoliko medija u Srbiji, Crnoj Gori i BiH aktivno pridonosi borbi za slobodu govora i misli. Konferencijom “Mir - budućnost Balkana” ujedno je i proslavljena deseta obljetnica postojanja i rada ove Fondacije.

Konferencija je pokrenuta s namjerom da se analizira postojeće stanje međusobnih odnosa među zemljama Jugoistočne Europe s posebnim osvrtom na krizna žarišta i potencijalne uzroke mogućih sukoba kako bi se pridonijelo pronalazaženju rješenja za smanjivanje napetosti i osiguravanja dugotrajnog mira u ovom području. Sukladno namjeri konferencije, program je bio podijeljen na tri tematske skupine: 1) odnosi na Balkanu: prošlost, sadašnjost, pouke; 2) međunacionalni odnosi, tolerancija, razumijevanje; 3) suradnja u regiji – osnova stabilnosti i mira. Uvodničari tih tematskih skupina bili su Kiro Gligorov, bivši predsjednik Makedonije, Lino Veljak, profesor s Filozofskog fakulteta u Zagrebu koji je ovdje predstavljao “Udrugu za istraživanje tranzicije ka demokraciji”, te Živorad Kovačević, predsjednik Europskog pokreta u Srbiji.

U uvodnom je izlaganju dr. Nebojša Čović, potpredsjednik Vlade Republike Srbije, iznio 15 uvjeta koji se trebaju ispuniti kako bi se uspostavio održivi mir i regionalna stabilnost. Tako se, po njegovu mišljenju, nijedan od balkanskih sukoba ne smije promatrati zasebno, već kao dio regionalnih procesa i problema, a rješenje problema treba tražiti u kompromisima i samoodrživoj stabilnosti. Preduvjet je tome dakako da se sve strane odreknu maksimalističkih zahtjeva i teritorijalnih pretenzija, da poštuju prava drugih te da ostvare suradnju nakon što utvrde zajedničke interese. Pri tome apelira i na međunarodnu zajednicu koja bi trebala učiniti političko vodstvo zemalja u regiji odgovornim za izgradnju međuetničkog povjerenja, ohrabrivati izgradnju demokratskog društva u svim zemljama bivše Jugoslavije te osobito podržavati i olakšavati njihov ulazak u europske integracije, osobito dakako ulaganjem u zdrave segmente nacionalnih gospodarstava. Dr. Čović se posebno osvrnuo na situaciju na Kosovu. On smatra da se žuri s pronalaženjem nekog tzv. konačnog rješenja tamošnje krize, koja će se po njegovom mišljenju moći riješiti samo ako je se promatra iz regionalne perspektive, a pod uvjetom da se ima u vidu posljedice koje će takvo rješenje imati na opstanak cjelovite BiH, po mir u Srbiji, Crnoj Gori i Makedoniji. U procesu pronalaženju rješenja, poštivanje načela Helsinške povelje uzima se kao *condicio sine qua non*. Ipak, zaključuje dr. Čović, sve to nije moguće dok se na Kosovu krše elementarna ljudska prava budući da ne postoji proklamirana dvojezičnost i tolerancija, ekstremizam cvate i dalje, a prognani se Srbi ne usuđuju ondje vratiti. Kao posljednji uvjet mogućnosti uspostave trajne stabilnosti dr. Čović navodi stvaranje "balkanskih integracija" ili makar carinske unije koja bi činila međukorak k ulasku zemalja ove regije u Europsku uniju.

U ime pokrovitelja konferencije OESS-a, govorio je Bruce Konnuck, zamjenik šefa misije OESS-a u Beogradu. On je istaknuo važnost postojanja socijalnog mira kao jamca sigurnosti i stabilnosti u regiji. Također je pozvao zemlje zahvaćene sukobom da se više bave budućnošću nego prošlošću te da prihvate međusobne razlike kao realnost i kao onaj element koji obogaćuje određeno društvo. Konačno je apelirao na međusobni dijalog kao na preduvjet postizanja prosperiteta jer "sve ove zemlje imaju mnogo toga zajedničkog, samo ako to žele vidjeti". U tom pogledu i ova je konferencija poslužila kao sredstvo kako bi se sagledali i uočili ti interesi.

Bivši predsjednik Makedonije Kiro Gligorov smatra da se "svi balkanski narodi trebaju stidjeti svega što se dogodilo", iako "nema pretenzija suditi o događajima jer je i sam bio jedan od njihovih aktera". On promatra raspad Jugoslavije u svijetlu događaja koji su bili uzrokovani svršetkom hladnog rata i raspadom sistema bipolarne moći u svijetu, a pratio ih je snažan val nacionalizama. SFRJ se raspala zbog unutarnjih razloga pri čemu se težnja za dominacijom sukobila s demokratskom voljom naroda za nezavisnošću, a sukob su dodatno "raspirila nacionalna rukovodstva neprikladna suvremenom dobu". Gligorov smatra da svi narodi na Balkanu

moraju shvatiti i prihvatiti činjenicu da je njihov suživot "imperativ". "Bitna je orijentacija država Balkana na ono što ih spaja, a ne na ono što ih razdvaja..., te se multietnički, multikulturalni i multiregionalni Balkan mora održati", smatra Gligorov. Po njegovu mišljenju, Balkan je i europski problem, to više što "balkanski narodi nisu sposobni sami rješavati svoje probleme, te im treba međunarodna pomoć". No, preduvjet svemu tome svakako je demokratizacija ovih društava, te Gligorov zaključuje da "na Balkanu više nema despotskih režima, ali je drugo pitanje jesu li sva država rukovodstva demokratski orijentirana".

Živorad Kovačević istaknuo je dvije bitne činjenice: jedna je ta da po prvi puta u povijesti balkanskih naroda svi ti narodi imaju zajedničku aspiraciju odnosno strateški cilj - priključivanje europskim integracijama; druga je ne manje važna činjenica ta da nitko u Europi nema posebne interese prema pojedinim zemljama na Balkanu, tj. da "integrirana Europa ima konvergentan cilj sa zemljama regije". No, da bi se ove zemlje mogle integrirati u euroatlantske institucije, mora doći do unutarnje transformacije društava i država, tranzicije i izgradnje demokratskih institucija. Kao "vezivno tkivo" između ova dva procesa Kovačević ističe regionalnu suradnju koja je zanearena i dosad više verbalno zastupljena.

Prvi je i nužni korak k uspostavi regionalne suradnje normalizacija odnosa čemu je pak preduvjet liberalizacija viznog režima. Kovačević pri tome navodi prijedlog "Igmanske inicijative" za stvaranjem mini-Schengena prema kojemu bi se ukinule vize, kako među zemljama regije, tako i prema zemljama regije. No, za suradnju je potrebna i politička volja, te je u tom kontekstu pozdravio službeni posjet ministra vanjskih poslova Hrvatske Tonina Picule Jugoslaviji kao jedan od prvih koraka ka normalizaciji odnosa između Jugoslavije i Hrvatske. Normalizacija i suradnja trebale bi rezultirati obnovom povjerenja i dovesti do pomirenja, a najviša razina međusobnih odnosa postigla bi se uspostavom regionalne integracije, pri čemu se tu ne radi o stvaranju nove političke zajednice, već o funkcionalnoj suradnji u raznim sektorima, osobito u ekonomskom, kojom bi se moglo formulirati zajedničke strategije razvoja.

Kovačević ističe srpsko-hrvatske odnose kao izrazito značajne jer su "oduvijek predstavljali ili jabuku razdora i izvor regionalne nestabilnosti ili kičmu suradnje i povjerenja". On smatra da bi te dvije zemlje trebale povući pouku iz iskustva dviju stoljetnih neprijateljskih zemalja Njemačke i Francuske koje su konačno postale "inicijatori i najjači oslonac europske integracije". Tu su usporedbu inače opetovano spominjali i drugi sudionici na konferenciji, pri čemu je uvijek isticana potreba ugledanja na odnos između Njemačke i Francuske, no nikada nije eksplicitno naznačeno koja bi zemlja nosila ulogu Njemačke, a koja Francuske. Ipak vjerujemo kako se podrazumijeva da Srbija snosi krivnju za iniciranje ratnih sukoba, te je prema tome hvalevrijedno ovakvo postavljanje odnosa jer implicira prihvaćanje odgovornosti za počinjena ratna zlodjela.

Lino Veljak drži da je pretpostavka uspostavi čvrstih osnova mira i tolerancije kažnjavanje ratnih zločinaca, čija bi osnovna funkcija bila higijenska - funkcija dezinfekcije, dezinsekcije i prije svega deratizacije ovih prostora. Veljak naglašava da se zločini moraju sankcionirati "ne zbog privlačenja investicija, već zbog duhovnog pročišćenja". Nakon toga mora doći do katarze, odnosno do suočavanja s prošlošću s time da je premisa univerzalna moralna odgovornost na svim razinama, što ne podrazumijeva relativiziranje krivnje jer su se vodili i agresivni i defenzivni ratovi, te se žrtve nikako ne smiju izjednačiti sa zločincima. Svakako bi trebalo ispraviti počinjene nepravde te konačno delegitimizirati govor mržnje i same nositelje mržnje i zabraniti javne govore ksenofobije, mržnje i netolerancije.

U raspravama su sudjelovali gotovo svi sudionici na konferenciji dajući tako svoj obol pronalazaženju mogućih, trajnih rješenja za uspostavu mira na Balkanu. Analizom recentnih događaja utvrdilo se da je Balkan oduvijek bio poprište iracionalnih sukoba potaknutih sebičnim interesima nacionalnih, nacionalističkih oligarhija i političara neprilagođenih i nedoraslih povijesnom trenutku. Prevladalo je, međutim, opće mišljenje da to ne treba biti i budućnost Balkana te su se svi založili za obnavljanje i promociju suradnje, povjerenja i tolerancije. Kao preduvjet tome ističe se obvezna demokratizacija društava. U tom je kontekstu Ranko Risojević (predstavnik Fondacije iz Banja Luke) naglasio nužnost demokratizacije hrvatskog i srpskog društva kao preduvjet demokratizacije BiH. Potpredsjednik Anglojugoslovenskog društva Vojislav Stanovčić vjeruje u stvaranje liberalne političke kulture, za razliku od dosadašnje autoritarne, kao preduvjet stabilizacije. Pri tome je nužno uspostaviti vladavinu prava te vratiti povjerenje u društvene institucije, dok Milan Ivanović (Centar za mir, nenasilje i ljudska prava iz Osijeka) ističe nužnost promjene sustava društvenih vrijednosti. Pasqual Milo (savjetnik u Ministarstvu vanjskih poslova Albanije) smatra da su sve zemlje regije odlučne u svom cilju - integraciji u euroatlantske strukture. Te su zemlje čak i spremne odreći se dijela svog suvereniteta s obzirom na "europsku perspektivu", no kada se radi o međusobnim odnosima zemalja, političari, odnosno politička vodstva zemalja razmišljat će prvenstveno o javnom mnijenju i glasovima, razmišljat će dakle u "nacionalističkoj perspektivi". U tom kontekstu govorio je i Aleksandar Yakovliev, ruski akademik, koji je, pozivajući se na Tolstojeve riječi kako "državom upravljaju nemoralni ljudi, budale", istaknuo zadatak intelektualnih krugova da ograniče vlast vlastodržaca. Filip David (Forum pisaca) istaknuo je nužnost revizije povijesti kao i pitanja zločina kao političkog i ekonomskog pitanja. Upozorio je međutim na stvaranje "novog patriotizma" u Srbiji nakon rušenja Miloševića te na opasnost od povratka starog režima, tj. "da pretkomunistička prošlost postane postkomunistička budućnost", ako se predviđene reforme ubrzo ne provedu. Po njemu je stabilnost Srbije i Crne Gore ključna za stabilnost cijele regije, dok je za Dušana Janjića (Forum za etničke odnose iz Beograda) albansko-srpsko pomirenje "kičma

problema". Iako ne potcijenjuje ulogu međunarodne zajednice, Sašo Gazdić (Mirovni institut iz Ljubljane) smatra da se stabilnost na ovim prostorima može uspostaviti jedino i isključivo ako se mi sami tome posvetimo, jer premda su postojali i vanjski faktori koji su utjecali na razvoj sukoba, ipak su dominantni bili unutarnji razlozi. Prema tome, jednostavno rečeno, ako smo se sami "potukli", moramo i sami naći rješenje, jer to nitko neće učiniti umjesto nas. Takvom se mišljenju priključila i veleposlanica Jugoslavije u Rusiji Jelica Kurjak koja smatra da je problem Balkana dublji nego što ga međunarodna zajednica razumije. Naime, nemoguće je govoriti o liberalizaciji društva te stvaranju građanskog društva dok se balkanske zemlje još muče oko uspostave vlastite državnosti. Ako se već pozivamo na iskustva Zapada, onda ćemo znati da se povijest ne smije preskakati i da se treba pustiti svakoj zemlji da zasebno prođe kroz proces pročišćenja od nacionalizama. Ona je, kao i nekolicina drugih sudionika, kritizirala Sporazum Srbije i Crne Gore kao tek jedno trenutno rješenje Europe koje u biti ne pridonosi demokratizaciji. Odgovarajući na kritike koje su bile upućene na tromost i neuspješnost Pakta o stabilnosti, Nives Malenica (predstavnica Pakta o stabilnosti) napomenula je da shvaća frustraciju zemalja regije, no ipak je istaknula da se učinio znatni pomak u regionalnoj suradnji u okviru Pakta te je upozorila da i zemlje ovog područja ne mogu očekivati financijsku pomoć dok one same uspješno ne ispune zadaću koja im je dodijeljena. Doris Pack (Europski parlament) istaknula je potrebu katarze koja se mora dogoditi u Srbiji, odnosno da beogradske vlasti moraju shvatiti kako moraju predati ratne zločince iz moralnih, a ne iz ekonomskih razloga. Pri tome je apelirala na tamošnje vlaste da izruče tzv. vukovarsku trojku jer je inače "iluzorno očekivati da će se razviti i uspostaviti povjerenje između Beograda i Zagreba". Nekoliko puta ponavljajući "it's crazy", Doris Pack je htjela naglasiti svoje začuđenost nemogućnošću razumijevanja naroda na ovim prostorima kako je suradnja realnost i tu se posebno osvrnula na Hrvate koji "nikako da shvate da mogu ući u EU jedino kroz regionalnu suradnju". Konačno je implicitno uputila kritiku i samoj konferenciji jer po njezinom mišljenju treba biti "više rada, a manje konferencija". Treba zato stvoriti jaču mrežu nevladinih organizacija i mladih ljudi zainteresiranih za društveno angažirani rad koji će svojim optimizmom i neopterećenošću recentnim zbivanjima pridonijeti stvarnom boljitku i demokratizaciji društava u regiji.

I ova je konferencija, kao i mnoge koje se u zadnje vrijeme organiziraju s istom tematikom, pokušala analizirati recentne događaje, upozoriti na postojeće probleme kao i iznaći mogućnosti njihova rješavanja. No je li moguća objektivna analiza prošlosti sve dok oni isti koji ističu njezinu nužnost niti jednom ne imenuju krivce i uzročnike niti govore o agresiji na Hrvatsku i BiH, već spominju samo "krvavi zaplet" u kojem su svi podjednako sudjelovali i imali jednaku odgovornost? Premda su na konferenciji iznesena različita viđenja o prioritetima koji se trebaju zadovoljiti kako bi

došlo do uspostave trajnog mira, zajednička misao vodilja svakako je bila suradnja država u regiji kao preduvjet stabilizacije te integracije u euroatlantske strukture, što su sve zemlje postavile kao svoje strateški cilj. Govoreći o suradnji, apelira se na politička vodstva zemalja, ali i na aktere civilnog društva da doprinesu jačanju suradnje, pri čemu se dakako podrazumijeva jačanje svih oblika suradnje - ekonomske, kulturne i političke. Očekuje se i pomoć i podrška međunarodne zajednice u ovim procesima, a osobito u naporima tih zemalja da se priključe euroatlantskim integracijama.

Premda je namjera konferencije bila uspostaviti dijalog i raspravu između predstavnika zemalja regije, to je konačno izostalo. Naime, na konferenciji su najvećim dijelom bili prisutni predstavnici iz Jugoslavije, dok su pripadnici drugih zemalja bivše Jugoslavije bili zastupljeni u vrlo malom broju, a pripadnika ostalih zemalja Jugoistočne Europe uopće nije bilo, izuzev Pasquala Mila iz Albanije. Premda su zaključci konferencije apsolutno prihvatljivi i primjenjivi na sve zemlje JI Europe, ipak se ne može govoriti o nekom konsenzusu ako nije uspostavljen dijalog između svih predstavnika zemalja regije. Inicijative poput ove svakako su hvalevrijedne jer omogućavaju razvijanje dijaloga i plemenite jer upućuju na rješavanje problema. No, velika je šteta što je bilo potrebno skoro deset godina ratovanja i konačnog poraza, ljudskih i materijalnih razaranja te neizmjerne mržnje da bi se shvatilo da jedino razumijevanje, tolerancija i suradnja vode do prosperiteta i mira. Uspješnost ove konferencije, kao i svih ostalih koje se bave ovom tematikom, ovisi isključivo o iskrenom vjerovanju, poštivanju i dosljednosti u realizaciji proklamiranih stavova samih sudionika te o samoj uspješnosti prezentacije nužnosti provođenja tih stavova svim relevantnim akterima iz političkog života i civilnog sektora. Poučeni lošim iskustvom, vjerujemo da su svi konačno svjesni da je za opći probitak i prosperitet nužno vjerovati u proklamirane vrijednosti mira i tolerancije.

Nives Fabečić